

Budování vzájemně kompatibilních informačních systémů pro přístup k heterogenním informačním zdrojům a jejich zastřešení prostřednictvím Jednotné informační brány

Zpráva o výsledcích řešení výzkumného záměru v roce 2004

**PhDr. Bohdana Stoklasová, hlavní řešitelka
Mgr. Ludmila Celbová, PhDr. Ivana Anděrová, Mgr. Marie Balíková, PhDr. Hana
Nová, Mgr. Jindřiška Pospíšilová, Mgr. Edita Lichtenbergová, spoluřešitelky**

**Národní knihovna České republiky
Klementinum 190
110 00 Praha 1**

13. prosince 2004

OBSAH

A	Konstatační část	3
A.1	Rešerše	3
A.2	Současný stav ve světě a v ČR	5
A.3	Vstupní data a cíl	6
B	Analytická část	8
B.1	Vlastní řešení	8
B.2	Přínos řešitele	17
B.3	Posun znalostí	20
C	Návrhová část	20
C.1	Výsledky řešení	20
C.2	Závěr	21
C.3	Návrhy opatření	21
D	Použití finančních prostředků	21
D.1	Komentář	21
E	Resumé a klíčová slova	23
E.1	Resumé a klíčová slova v češtině	23
E.2	Abstract and key words in English	23
F	Přílohy	
F.1	Podrobné vyúčtování finančních prostředků	
F.2	Konfigurace diskového pole	
F.3	Cestovní zprávy	
F.4	Soupis školení v oblasti standardizace	
F.5	Zpravodaj JIB	

A Konstatační část

Úvodní poznámka vztahující se ke struktuře předkládané zprávy:

Předmětem výzkumné činnosti realizované ve výzkumném záměru *Budování vzájemně kompatibilních informačních systémů pro přístup k heterogenním informačním zdrojům a jejich zastřešení prostřednictvím Jednotné informační brány* je výzkum a vývoj směřující k vytvoření informačních systémů pro přístup k heterogenním informačním zdrojům, které budou navzájem kompatibilní do té míry, že bude možné je zastřešit tak, že se budou navenek (tj. pro koncového uživatele) prezentovat jako systém jediný. Jedná se o velmi komplexní výzkumný záměr, který v sobě integruje výzkumnou činnost v několika vzájemně provázaných oblastech:

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití.
2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext (metadata, formáty, katalogizační pravidla).
3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu (kombinace vyhledávání v plných textech a řízených slovnících, konkordance klasifikací, aplikace metody konspektu).
4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány (jednotné prostředí, jednotné kladení dotazů, jednotné výstupy, vlastní prostředí, přidané služby).

Jde o čtyři vzájemně na sebe navazující oblasti, které mají svá specifika a vlastní výsledky. Proto je celá zpráva strukturována do uvedených čtyř oblastí, celkové výsledky a přínosy jsou pak shrnuty ve společných závěrech.

A.1 Rešerše

Rešerše obsahuje publikační činnost řešitelů vztahující se k řešenému tématu za rok 2004. Je uspořádána tematicky podle jednotlivých oblastí.

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití.

CELBOVÁ, Ludmila; ŽABIČKA, Petr: Archivace internetových zdrojů v prostředí knihoven. In: Sbírký v počítači - Muzea, archivy a knihovny v éře digitálních informací. Praha : Národní technické muzeum, 2004, s. 100-106. ISBN 80-7037-131-5. Dostupný též na: <http://www.webarchiv.cz/ntm2004.pdf>.

KAČÍRKOVÁ, Petra: Povinný výtisk elektronických dokumentů – přehled legislativy vybraných zemí. *Ikaros* [online]. 2004, č. 3. Dostupný na: <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200402016>. ISSN 1212-5075.

CELBOVÁ, Ludmila; SIMONOVÁ, Markéta: Národní knihovna Estonska. *Ikaros* [online]. 2004, č. 8. Dostupný na: <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200408012>>. ISSN 1212-5075.

CELBOVÁ, Ludmila; SIMONOVÁ, Markéta: LIBER - 33. výroční generální konference 2004. *Ikaros* [online]. 2004, č. 8. Dostupný na: <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200408007>. ISSN 1212-5075.

NOVÁ, Hana. Databáze EBSCO díky podpoře z programu 1N přístupná do roku 2008. *Ikaros* [online]. 2004, č. 8 [cit. 2004-08-03]. Dostupný na : <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200407002>>. ISSN 1212-5075.

PĚNKAVOVÁ, Petra; NOVÁ, Hana. Šestá konference ICOLC. Ikaros [online]. 2004, č. 12 [cit. 2001-12-01]. Dostupný na www: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200412002>>. ISSN 1212-5075.

ANDĚROVÁ, Ivana. Kooperační systém článkové bibliografie a excerpční základna. [Online]. Praha, Národní knihovna ČR, posl. aktual. 10. 12. 2004 [cit. 2004-12-10]. Přístup z: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=oazp_kooperace.htm>

KINDL, Daniel. Elsevier - ideální propojení vydavatelské činnosti, informačních produktů a služeb v oblasti STM. *Národní knihovna : knihovnická revue* [online]. 2004, roč. 15, č. 2, s. 96-100. ISSN 1214-0678. Přístup též z: <<http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr0402/0402096.html>>.

2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext

MARC 21. Formát pro authority. Network Development and MARC Standard Office, Library of Congress, Standards and Support, National Library of Canada. Přel. Marie Balíková a Edita Lichtenbergová. 1. české vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. 450 s. ISBN 80-7050-427-7.

Anglo-americká katalogizační pravidla : 2. vydání, revize 1988, dodatky 2002. 1. české vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. ISBN 80-7050-187-1.

BALÍKOVÁ, Marie, KUBALOVÁ, Hana a SVOBODOVÁ, Jaroslava. Katalogizace ve formátu MARC 21 : stručná instrukce a příklady pro knihy a některé typy pokračujících zdrojů. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. 156 s. ISBN 80-7050-438-2.

Doporučení pro přepis nelatinkovaných písem do latinky. Pracovní skupina pro jmenné zpracování dokumentů, Raďa pro katalogizační politiku. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. 45 s. Standardizace. Č. 26. ISBN 80-7050-437-4.

Metodika popisu článků ve formátu UNIMARC a MARC 21 [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2004 [cit. 2004-12-10]. Dostupné na WWW: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=oazp_metodika.htm>

Materiály pro školitele : pracovní verze prezentací v PowerPointu. In *MARC 21* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2004- [cit. 2004-12-10]. Dostupné na WWW: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_Marc21_soubor.htm>

Minimální záznam pro SK ČR : po schválení pracovními skupinami. In *MARC 21* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2004 [cit. 2004-12-10]. Dostupné na WWW: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_Marc21_soubor.htm>

Konverzní tabulky. In *MARC 21* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2004-12-10]. Dostupné na WWW: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_Marc21_soubor.htm>

Záznam pro soubornou databázi: MARC 21. Fyzicky nesamostatné části dokumentu. Tištěné monografie a seriály. [Online]. Praha : Národní knihovna ČR, duben 2004, posl. aktualizace 15.10.2004 [cit. 2004-12-10]. Přístup z: <http://full.nkp.cz/nkdb/docs/mini2_ANL_M21.htm>

LICHTENBERGOVÁ, Edita: Anglo-American Rules in the Czech cataloguing practice : COBISS 2004, listopad 2004 : Maribor, Slovinsko.

3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu

BALÍKOVÁ, Marie. Harmonizace věcné katalogizace v Česku, sen či realita. In: *Knihovny současnosti 2004 : sborník z 12. konference (Seč u Chrudimi : 14.-16. září 2004)*. – Brno : Sdružení knihoven ČR, 2004; s. 307-322.

BALÍKOVÁ, Marie. Zpráva o národním souboru věcných autorit a o věcné katalogizaci přednesená na jednání Stálého výboru Sekce pro indexaci a klasifikaci Divize Bibliografické kontroly IFLA [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2004 [cit. 2004-12-10]. Dostupné na : http://www.nkp.cz/files/ifla2004_1.doc

BALÍKOVÁ, Marie. Metoda Konspektu : příspěvek na setkání Klubu vysokoškolských knihovníků SKIP (Praha, duben 2004) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2004 [cit. 2004-12-10]. Dostupné na : http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/skip2004/SKIP_Konspekt.ppt

ANDĚROVÁ, Ivana. Návrh aplikace metody Konspektu v Kooperacním systému článkové bibliografie. [Online]. Praha, Národní knihovna ČR, posl. aktual. 23.11. 2004 [cit. 2004-12-10]. Přístup z: < http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=oazp_metodika.htm >

4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány

STOKLASOVÁ, Bohdana. Short survey on subject gateways. *International Cataloguing and Bibliographic Control*. January/March 2004, Vol. 33, No. 1, s. 12-14. ISSN 1011-8829.

STOKLASOVÁ, Bohdana. Plusy a minusy spolupráce českých knihoven aneb Poločas naděje i pochybností mezi setbou a sklizní. PPT prezentace přednesená na konferenci Knihovny v pavučině spolupráce (Jindřichův Hradec : 24.-26.6.2004) Dostupný na: http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/skip2004/plusy_a_minusy.ppt.

STOKLASOVÁ, Bohdana. Sdílená katalogizace z pohledu manažera. In: *Knihovny současnosti 2004 : sborník z 12. konference (Seč u Chrudimi : 14.-16. září 2004)*. – Brno : Sdružení knihoven ČR, 2004; s. 189-193.

KOŠŤÁLOVÁ, Karolína; NEMEŠKALOVÁ, Hana. Jednotná informační brána: od A do Z. Informační portál Jednotné informační brány [cit 2004-12-09] Dostupný na: <<http://jib-info.cuni.cz/index.php?fname=jib.mnu&sub=6&url=dokumenty>>

A.2 Současný stav ve světě a v ČR

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití.

Domácí zdroje:

Výzkumem této problematiky se začali zabývat v nejvyspělejších zemích světa (Austrálie, severské a některé další evropské státy, Kanada, USA) v polovině devadesátých let minulého století. V Evropě se řešily koncem devadesátých let mezinárodní projekty, zejména za podpory Evropské unie. Česká republika se začala zabývat touto problematikou v roce 2000 dvouletým projektem VaV, řešeným v Národní knihovně ČR

za pomoci Ústavu výpočetní techniky MU v Brně (projekt známý pod názvem WebArchiv). Navzdory krátké historii v této oblasti patří dnes Česká republika k vyspělým a uznávaným zemím. Důkazem je zájem zahraničních partnerů o naši účast (včetně ochoty ji financovat) na předních světových konferencích (L. Celbová - Digital Archiving and Preservation – Canberra) i o účast našich odborníků v pracovních skupinách a komisích zabývajících se strategií uchovávání a dostupnosti elektronických online zdrojů (B. Stoklasová – Pracovní skupina IFLA). Analytické zpracování domácí produkce má u nás dlouhou tradici a vazbu na kooperační systém, díky stále větší dostupnosti primárních zdrojů na internetu a technologickému rozvoji se zde otevírají nové možnosti propojení bibliografických záznamů s plnými texty prostřednictvím SFX, které byly analyzovány a experimentálně ověřeny v roce 2004 s výhledem na praktické nasazení v roce 2005.

Zahraniční zdroje:

Zahraniční elektronické zdroje jsou zpřístupňovány za výhodných podmínek na konsorciální bázi. V rámci programu MŠMT 1N došlo v roce 2004 k modifikacím přístupu k zahraničním elektronickým online zdrojům. Navzdory určitým redukčním snesem NK v této oblasti i nadále srovnání s vyspělými zeměmi světa.

2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext (metadata, formáty, katalogizační pravidla). Jedná se o oblast, kde je Česká republika v současné době v mezinárodním kontextu velmi respektovanou zemí a často je uváděna jako vzor pro ostatní země. Úspěšný přechod na MARC 21 v roce 2004 naši pozici ještě posílil a usnadnil naši mezinárodní kooperaci a integraci zdrojů.

3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu (kombinace vyhledávání v plných textech a řízených slovnících, konkordance klasifikací, aplikace metody konspektu). To, co bylo řečeno o postavení České republiky v mezinárodním kontextu a jejím rychlém rozvoji v posledních letech v případě jmenného zpracování, platí i pro zpracování a zpřístupnění věcné. Důsledná orientace na mezinárodní standardy, zvládnutí propojení klasifikace a přirozeného jazyka i zkušenost s paralelním česko-anglickým věcným zpřístupněním k nám přivádějí stále více zahraničních návštěv a vyústily v naši významnou pozici v mezinárodních skupinách a projektech. V této oblasti se NK posílí na řešení dvou evropských projektů – běžící MSAC a nově vznikající TEL-ME-MORE.

4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány (jednotné prostředí, jednotné kladení dotazů, jednotné výstupy, vlastní prostředí, přidané služby). Výsledky řešení projektu Jednotná informační brána pro hybridní knihovny přinesly zásadní posun v této oblasti a Česká republika se dostala na špičkovou světovou úroveň. Kvalitní výstupy uvedené v bodech 1-3 nám umožňují optimální využití programového vybavení MetaLib a SFX a i v této oblasti jsou naše výsledky předmětem trvalého mezinárodního zájmu. Získané zkušenosti NK zúročí při účasti v nově vznikajícím evropském projektu TEL-ME-MORE.

A.3 Vstupní data a cíl

Rekapitulace cílů uvedených v projektu pro jednotlivé oblasti a jejich zasazení do časového harmonogramu budou užitečnou pomůckou pro posouzení toho, které z vytčených cílů se podařilo/nepodařilo realizovat v roce 2004.

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití

Domácí zdroje (WebArchiv):

- Další vývoj aplikačních softwarových nástrojů pro tvorbu metadat, jednoznačnou identifikaci dokumentů, stahování zdrojů a jejich ukládání do archivu a vyhledávacích nástrojů (průběžně 2004-2010).
- Výzkum metod pro zajištění trvalého přístupu k dokumentům uloženým v digitálním archivu (průběžně 2004-2010).
- Výzkum způsobů efektivního zpřístupnění archivovaných dokumentů pro badatelské účely. I efektivní zpřístupnění dokumentů uložených v digitálním archivu vyžaduje permanentní monitorování trendů rozvoje HW i SW a v návaznosti na tento vývoj takovou modifikaci způsobů zpřístupnění archivovaných dokumentů, aby byla pro uživatele-badatele příjemná a efektivní (průběžně 2004-2010) a současně i v souladu s platnou legislativou.

Domácí zdroje (analytické zpracování):

- Vytvoření předpokladů pro zpracování a zpřístupnění dosud obtížně dostupných analytických dokumentů s částečným ohledem na elektronické publikování v této oblasti (2004-2006).
- Vývoj aplikace standardů pro zpracování a zpřístupnění analytických dokumentů včetně jejich vazby na plné texty primárních dokumentů (URN, SICI). Jednoznačné identifikátory URN a SICI zajistí snadnou a okamžitou dostupnost primárních dokumentů (plných textů). V rámci záměru bude probíhat výzkum jejich optimálního využití v rámci JIB (2004-2005).
- Implementace souborů věcných autorit v oblasti analytického zpracování s ohledem na jeho plnou integraci v JIB (2004), výzkum v oblasti optimalizace využití řízeného slovníku ve vazbě na plné texty dokumentů (průběžně 2004-2010).

Zahraniční zdroje:

- Efektivní zpřístupňování a využívání plnotextových databází odborných zahraničních periodik a dalších informačních zdrojů sekundárního charakteru (2004-2007).
- Strategie získávání zdrojů v návaznosti na statistické ukazatele jejich využití (průběžně 2004-2010).
- Integrované zpřístupnění zahraničních časopisů (2004-2010).

2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext (metadata, formáty, katalogizační pravidla).

- Soustavné sledování vývoje existujících standardů pro jmenné zpracování (metadata, formáty, katalogizační pravidla) a vzniku a vývoje standardů nových (průběžně 2004-2010) .
- Vývoj aplikací mezinárodních standardů pro české knihovny (průběžně 2004-2010).
- Jednotná implementace modifikovaných a nových standardů v českých knihovnách (průběžně 2004-2010).

3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu (kombinace vyhledávání v plných textech a řízených slovnících, konkordance klasifikací, aplikace metody konspektu).

- Soustavné sledování vývoje existujících standardů pro věcné zpřístupnění a vzniku a vývoje standardů nových (průběžně 2004-2010).
- Vývoj aplikací mezinárodních standardů pro české knihovny (průběžně 2004-2010).
- Jednotná implementace modifikovaných a nových standardů v českých knihovnách (průběžně 2004-2010).
- Vývoj integrovaného nástroje pro indexaci a vyhledávání informací (2004-2007).

4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány (jednotné prostředí, jednotné kladení dotazů, jednotné výstupy, vlastní prostředí, přidané služby).

- Výzkum optimálního zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů v rámci JIB a vývoj nových nástrojů korespondujících s rozvojem informačních technologií i uživatelských potřeb (průběžně 2004-2010).
- Aplikace metody Konspektu v celonárodním měřítku (2004-2007).
- Budování tematických bran (průběžně 2004-2010).

B Analytická část

B.1 Vlastní řešení

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití

Zahraniční zdroje:

Na úrovni oddělení periodik proběhly v roce 2004 tyto činnosti:

Efektivní zpřístupňování a využívání plnotextových databází odborných zahraničních periodik a dalších informačních zdrojů sekundárního charakteru.
Strategie získávání zdrojů v návaznosti na statistické ukazatele jejich využití.

V 2. kole programu 1N vyhlášeného MŠMT ČR byl schválen projekt „Databáze EBSCO – zdroj vědeckých informací pro humanitní a společenské obory“. V rámci řešení projektu byly zprovozněny webové stránky <http://eifl.nkp.cz>, kde jsou uvedeny všechny informace týkající se řešení projektu, včetně seznamu zúčastněných knihoven a statistik, které sledují využívání databází.

Z dalších projektů programu 1N podaných NK ČR byly schváleny „OCLC FirstSearch Service“ (http://www.nkp.cz/pages/sluz_oclcfs.htm) a projekt „Informační zdroje pro knihovnictví a informační vědu“.

Národní knihovna ČR je zapojena do dalších 5 projektů programu 1N a uživatelé mají přístup do databází z přírodovědných oborů (biologie, geologie aj.), literatury a databáze Web of Knowledge.

Integrované zpřístupnění zahraničních časopisů

Průběžně byla věnována podpora (konzultace a školení) dalším knihovnám, které projevily zájem o zapojení do EZB (v roce 2003 byly zapojeny 2 české knihovny, k listopadu 2004 14 vysokoškolských a odborných knihoven – např. STK, NLK, ZČÚ, 5 fakult UK). Byl připraven a distribuován informační materiál pro další zájemce. Katalog EZB byl doplněn o cca 800 nových titulů vydavatelství Kluwer a Wiley zpřístupněných v rámci konsorciální licence. Pro české členy EZB byly upraveny přístupy v rámci nového nastavení služby Science Direct. Webové stránky českého konsorciálního konta (<http://ezb.nkp.cz/konsorciium.htm>) byly průběžně aktualizovány. Záležitosti tvorby českého konsorciálního konta byly cílem služební cesty do Univerzitní knihovny v Regensburgu (viz cestovní zpráva <http://www.nkp.cz/files/regensburg04.pdf>).

Pro NK ČR byly sledovány statistiky využívání EZB a pro uživatele knihovny jsou dostupné informace o možnosti využívání EZB na letáčcích.

V referenčním centru byly činnosti související s dostupností heterogenních informačních zdrojů zaměřeny na následující okruhy:

Výběr sofistikovaných zdrojů pro vědu a výzkum volně dostupných v síti: vytipování zdrojů na základě požadavků uživatelů a jejich zapojení do již existujících systémů (EZB, JIB) ; výběr licencovaných zdrojů pro oblast společenských věd (aktivní spolupráce s řešiteli již existujících konsorcií – např. Ulrich Plus, dále ve formě nabídkových seznamů s aktuálními cenami – spolupráce s odd. periodik).

Koordinace využívání zdrojů získaných v rámci projektů na podporu vědy a výzkumu a zajištění integrovaného zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů do portálů - zapojení vytipovaných zdrojů (např. EZB, STM, HighWire Press) do portálu JIB nejen jako zdroje pro vyhledávání ale také jako SFX cíle pro přidané služby s cílem zkvalitnění přístupu a ověření dostupnosti plného textu článku – viz obrázky 1,2.

Porovnání položek statistických údajů podle zahraničních norem a doporučení a navržení povinných údajů pro zdroje – sjednocení statistik elektronických informačních zdrojů pro potřeby analýzy s cílem zkvalitnění nabídky elektronických zdrojů.

Spolupráce a metodická pomoc na přípravě jednotných kritérií pro výběr zdrojů na podporu vědy a výzkumu – konzultace k přípravě materiálů k tématickým branám pro obory knihovnictví a hudební věda (výběr zdrojů, katalogizace, využití softwarových prostředků MetaLib a SFX).

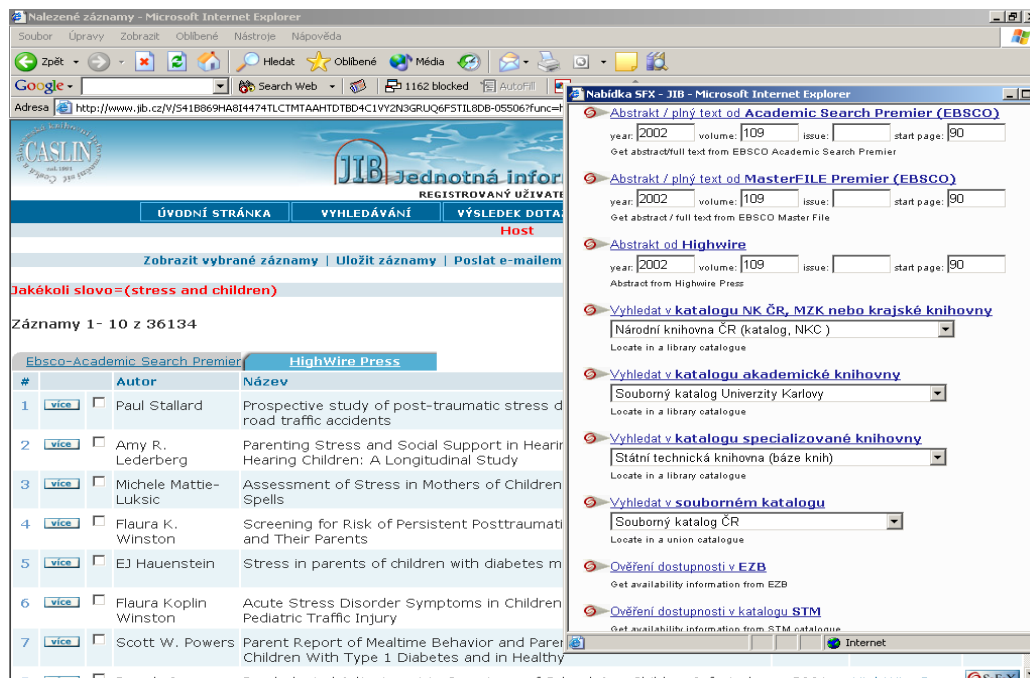
Aktivní zapojení knihovny do mezinárodních systémů s cílem co nejúčelnějšího získání potřebných dokumentů pro vědu a výzkum dostupných pouze mimo území ČR: systém OCLC – využití stávající spolupráce a zapojení NK ČR jako aktivní knihovny - oproti předchozí licenci jsou zapojeny do využívání souborného katalogu WorldCat všechny knihovny, které poskytují na základě zákona č. 257/2001 Sb. mezinárodní meziknihovní služby, a dále všechny krajské knihovny, všechny uvedené knihovny mají možnost prostřednictvím NK ČR zabezpečit svým uživatelům dostupnost dokumentů ze zúčastněných knihoven systému OCLC ; NK ČR jako národní centrum meziknihovních služeb zajišťuje dokumenty ze zahraničí i pro uživatele jiných knihoven (knihovny ústavů Akademie věd ČR, knihovny vysokých škol)

Obr. 1 – zapojení HighWire, EZB, STM do JIB

The image shows two side-by-side browser windows. The left window, titled 'Nalezené záznamy - Microsoft Internet Explorer', displays search results for 'stress and children'. It features a table with columns for '#', 'Autor', and 'Název'. The right window, titled 'Nabídka SFX - JIB - Microsoft Internet Explorer', shows a search interface with fields for year, volume, issue, and start page. It includes several search options like 'Abstrakt od Highwire', 'Vyhledat v katalogu NK ČR, MZK nebo krajské knihovny', and 'Ověření dostupnosti v EZB'.

#	Autor	Název
1	Mary Jane Weiss	Hardiness and social support as predict typical children, children with autism,
2	Scott W. Powers	Parent Report of Mealtime Behavior and Children With Type 1 Diabetes and in H
3	Raul R. Silva	Stress and Vulnerability to Posttraumat and Adolescents
4	Jeanette Robertson	Stress point interventions for parents c chronic conditions reduced stress and
5	KA Matthews	Does background stress heighten or d responses to acute stress?
6	Susan E. Waisbren	Brief Report: Predictors of Parenting St Children With Biochemical Genetic Disor
7	Angelika Buske-Kirschbaum	Blunted Cortisol Responses to Psychos Children: A General Feature of Atopic D
8	Flaura K. Winston	Screening for Risk of Persistent Posttra Children and Their Parents
9	Nancy M. Wells	Nearby Nature: A Buffer of Life Stress
10	Janeen Manuel	Stress and Adantation in Mothers of CH

Obr. 2 – Ověření dostupnosti plného textu (přidané služby SFX)

Domácí zdroje

WebArchiv

Pro účely výzkumu, vývoje a testování SW byly využívány servery pořízené v rámci předchozího řešení problematiky archivace webu v Národní knihovně ČR a omezené kapacity diskového pole používaného v Moravské zemské knihovně v Brně pro agendy této knihovny.

V polovině března 2004 byla spuštěna celoplošná sklizeň domény cz pomocí programu NEDLIB Harvester. V průběhu prvního pololetí 2004 se velikost celého komprimovaného webového archivu uloženého na diskovém poli v MZK přiblížila hranici 1TB a volné místo na tomto poli se snížilo pod 250 MB a začala tak akutně hrozit kolize s vlastními potřebami MZK.

Zároveň začaly od počátku roku vycházet veřejné verze nového volně dostupného archivního crawleru Heritrix (vývoj Internet Archive), který od verze 0.2.0 uveřejněné v lednu dospěl až do listopadové verze 1.2.0, která už se vykazuje značnou stabilitou a mnoha vlastnostmi, které nemá ani starší NEDLIB Harvester. Program Heritrix byl přitom testován na sklizení serverů, s jejichž vydavateli byla uzavřena smlouva (viz dále) a na kterých se také dalo snadněji sledovat jeho chování.

Souběh obou těchto okolností způsobil, že byla v říjnu zcela přerušena a předčasně ukončena celoplošná sklizeň domény cz po stažení celkem 600 GB komprimovaných dokumentů s tím, že všechny nové sklizeně budou již prováděny výhradně s pomocí systému Heritrix.

V průběhu druhého pololetí bylo také poptáno a zakoupeno diskové pole, které by mělo řešit problémy spojené s ukládáním webového archivu. Bylo zvoleno pole podobné poli používanému v MZK. Jde o pole pro 16 IDE disků, připojitelné k serveru přes SCSI rozhraní. Společně s polem bylo zakoupeno i 9 kusů 400 GB disků, z nichž jeden bude

osazen jako záložní (hot-spare) a ostatní budou tvořit diskové pole RAID 5 s kapacitou přibližně 2,6 TB, rozšiřitelnou přikoupením dalších disků až na 5,2 TB. Ideální by samozřejmě bylo, kdyby bylo možné tato data zálohovat ještě do další fyzicky oddělené lokality.

Při stěhování dat na diskové pole dojde i k jejich konverzi ze staršího formátu tar.gz NEDLIB Harvesteru do novějšího formátu arc.gz, používaného Heritrixem.

V oblasti zpřístupnění archivu se pozornost soustředila především na produkt NWA Toolset, který přímo podporuje formát arc generovaný Heritrixem. Také NWA Toolset letos již vyšel v několika verzích a přes určité problémy s lokalizací se nyní jeví jako vhodný nástroj pro fulltextové prohledávání webového archivu.

Praktickému využívání vyvinutých nástrojů ICT, zejména nástrojů pro vyhledávání, v širším měřítku brání v současné době legislativa týkající se zejména autorského práva. V průběhu roku 2004 se proto řešitelé intenzivně věnovali těmto záležitostem - bylo vedeno jednání s agenturou Dilia ohledně možnosti kolektivní správy v oblasti elektronických publikací a byly připravovány podklady pro novelu autorského zákona, příp. zákona o povinném výtisku. Prozatímním řešením je v současné době uzavírání smluv s vydavateli vybraných online publikovaných zdrojů, poskytujících Národní knihovně ČR oprávnění ke zpřístupňování těchto publikací z digitálního archivu - k datu 30. 11. bylo uzavřeno 20 smluv s vydavateli. Tyto dokumenty jsou zpřístupňovány prostřednictvím báze WEB v katalogu NK, kde jsou ukládány záznamy ve standardním formátu - do poloviny roku 2004 ve formátu UNIMARC, v polovině roku byla provedena konverze a záznamy jsou nyní ukládány ve formátu MARC21. Báze WEB je jedním ze zdrojů Jednotné informační brány.

Pro správu údajů souvisejících se zpřístupňováním archivovaných dokumentů byl vytvořen komplexní administrativní systém, přístupný řešitelům ke sdílení na serveru webarchiv. Tento systém umožňuje editaci údajů o uzavřených smlouvách a jejich podmínkách a přístup k datům ze všech potřebných aspektů a bude sloužit také pro kontrolu povolených přístupů k archivovaným zdrojům.

V roce 2004 se řešitelé zúčastnili 3 mezinárodních konferencí zaměřených na archivaci webu (LIBER - Petrohrad, ECDL/ workshop IWAW - Bath¹, Digital Archiving and Preservation - Canberra), kde měli možnost díky navázání osobních kontaktů projednat výhodné podmínky pro získávání SW nástrojů vyvíjených zahraničními a mezinárodními institucemi (v současné době zejména konsorcium IIPC /International Internet Preservation Consortium/ a NLA /National Library of Australia/) a pro případné zapojení do mezinárodní spolupráce (IIPC).

V květnu 2004 uspořádali řešitelé v rámci konference INFORUM 2004 jednodenní workshop *WebArchiv - získávání a archivace elektronických (online) zdrojů* (<http://www.webarchiv.cz/dokumenty.html>), jehož cílem bylo seznámení širší odborné veřejnosti s problematikou archivace webu a jejího praktického využití.

O tom, že se českým řešitelům daří řešení specifické problematiky, která je dosud ve světovém měřítku v počátcích, svědčí zařazení informací o archivaci českého webu na portálu PADI (Preserving Access to Digital Information - <http://www.nla.gov.au/padi/topics/92.html>), který spravuje NLA a jsou zde soustředěny informace o hlavních iniciativách národních knihoven ve světě v oblasti archivace webu jako ochrany národního kulturního dědictví. Pořadatelé konference shledali naše přístupy a výsledky natolik zajímavými, že byli ochotni uhradit zástupci NK podstatnou část nákladů spojených s účastí na konferenci Digital Archiving and Preservation.

¹ Pozn.: cesta nebyla hrazena z grantových prostředků přidělených NK, nýbrž z grantu MZK

Analytické zpracování článků

V rámci záměru bylo hrazeno (s ohledem nekončící grant VaV) 6 přístupů pro linku zpracování bibliografických záznamů z plných textů databáze TamTam (Anopress) za měsíc říjen – prosinec 2004. Proběhly rozsáhlé analýzy a testy týkající se budoucnosti analytického zpracování v NK a propojení bibliografických záznamů s plnými texty. Důležitou oblastí řešení bylo těsnější napojení článkové bibliografie na jmenné i věcné autority.

V r. 2004 byla pravidelně zpřístupňováno periodiku Národní knihovna – Knihovnická revue na Internetu a zpracovávána metadata i úplné bibliografické záznamy. K bibliografickým záznamům bylo připojeno 12 253 plných textů. Byly udržovány www stránky oddělení analytického zpracování a kooperačního systému a koordinována excerpční základna v rámci kooperačního systému.

2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext

V roce 2004 většina prací směřovala k podpoře implementace formátu MARC 21 do české katalogizační politiky. Byl dokončen a vydán překlad formátu *MARC21. Formát pro autority*² a přeložen *MARC 21. Formát pro exemplářové údaje* (nyní je v redakci, vyjde v roce 2005).

Vyšly však dodatky k AACR2R³ zahrnující mj. nová pravidla pro katalogizaci seriálů - integrujících zdrojů a aktualizovanou kapitolu Kartografické dokumenty. Aktualizovaná pravidla a dříve vydaný *MARC 21. Bibliografický formát* se staly východiskem pro vydání příručky *Katalogizace ve formátu MARC 21 : stručná instrukce a příklady pro knihy a některé typy pokračujících zdrojů*⁴. Na základě vydaných dodatků k AACR2 byla projednána aktualizace interpretací AACR2 v české katalogizační praxi (vyjde v roce 2005). Pro potřeby jednotné katalogizační praxe bylo vydáno *Doporučení pro přepis nelatinkovaných písem do latinky*⁵, které sdružuje transliterační tabulky používané v české katalogizační praxi (zahrnuty jsou cyrilice, arabština/perština, arménština, čínština, gruzínština, hebrejštiny, japonština, korejština, řečtina a švabach). Pro již realizované první čtení v pracovní skupině pro speciální dokumenty byla připravena příručka *Katalogizace kartografických dokumentů : příručka pro katalogizátora* (sdružuje pokyny pro katalogizaci ve formátech UNIMARC a MARC 21, vyjde v roce 2005). Pro potřeby zpracovatelů fyzicky nesamostatných částí dokumentů byla aktualizována a vystavena metodika pro zpracovatele článkové bibliografie.⁶

Na přelomu března a dubna 2004 proběhlo školení školitelů MARC 21, jehož se zúčastnili především zástupci krajských knihoven (prezentace ve formátu PowerPoint byly vystaveny pro volné použití školitelů)⁷, následovala školení pro pracovníky NK ČR a další knihovny (celkem 4 úplná dvoudenní školení a 4 stručná půldenní školení). Během roku pokračovala výuka v rekvalifikačních kurzech, v oblasti katalogizační politiky se obsah na základě požadavků účastníků změnil z UNIMARC na MARC 21. Pokračovaly individuální konzultace a stáže v oblasti sdílené kooperace na autoritních a bibliografických záznamech.

² MARC 21. Formát pro autority. – 1. české vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 2004.

³ Anglo-americká katalogizační pravidla : 2. vydání, revize 1988. Dodatky 2002. -- Praha : Národní knihovna ČR, 2004.

⁴ Katalogizace ve formátu MARC 21 : stručná instrukce a příklady pro knihy a některé typy pokračujících zdrojů / Marie Balíková, Hana Kubalová, Jaroslava Svobodová. – Praha : Národní knihovna ČR, 2004.

⁵ Doporučení pro přepis nelatinkovaných písem do latinky / Pracovní skupina pro jmenné zpracování dokumentů, Rada pro katalogizační politiku. – Praha : Národní knihovna ČR, 2004. – (Standardizace; č. 26)

⁶ http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=ozap_metodika.htm

⁷ http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_Marc21_soubor.htm

Hlavním úkolem pracovních skupin bylo schválení minimálního záznamu pro Souborný katalog ČR (SK ČR), v průběhu jarních měsíců se sešly všechny pracovní skupiny⁸ a po odsouhlasení Radou pro katalogizační politiku bylo vystaveno schválené doporučení *MARC 21. Minimální záznam pro SK*. Obsahuje části Tištěné monografie, Seriály, Speciální dokumenty a Fyzicky nesamostatné části dokumentů⁹.

V průběhu přípravných prací byly aktualizovány a vystaveny¹⁰ Konverzní tabulky (pro bibliografický záznam i autoritní záznam a ve směru UNIMARC- MARC 21 i opačném), během roku pokračovaly i práce na ladění konvertoru MarcMan.

Pokračovala činnost databáze Dotazy ke katalogizaci, jejímž prostřednictvím se řeší praktické otázky související s katalogizací.¹¹ Od roku 2004 byla databáze doplněna o vyhledávání podle pole MARC 21.

3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu

Cílem této části projektu je vytvořit předpoklady pro optimalizaci a standardizaci věcného zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů v návaznosti na mezinárodní kontext.

K základním nástrojům optimalizace a harmonizace procesu věcného zpřístupnění patří dílčí soubory národních věcných autorit dostupné na adrese <http://www.caslin.cz:7777/Autority/>

Obohacením tematických termínů o anglické ekvivalenty a propojením těchto termínů s ekvivalentními notacemi systematického klasifikačního systému MDT vzniká základ pro vícejazyčný vyhledávací systém, který je dostupný na adrese http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&CON_LNG=ENG&local_base=AUV

V průběhu roku 2004 byly v rámci řešení evropského projektu MSAC připojeny jazykové varianty ve slovenštině, slovinštině, chorvatštině, litevštině a makedonštině v sémantických doménách právo, demografie, statistika, politika, připravují se sémantické domény sport a divadlo.

Aplikací schématu předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu a připojením pořadového čísla předmětových kategorií u jednotlivých skupin Konspektu v bibliografických záznamech souběžné produkce se vytváří předpoklad pro tvorbu tematické mapy knihovních fondů.

V průběhu roku 2004 bylo u znaků skupin Konspektu v bibliografických záznamech přiděleno pořadové číslo předmětové kategorie.

Připojení záznamů skupin Konspektu do odpovídajících záznamů věcných tematických autorit poskytuje zpracovatelům základní informaci o aplikaci skupin Konspektu v jednotlivých bibliografických záznamech a představuje účinný pomocný nástroj při tvorbě oborových informačních bran. V průběhu roku 2004 byl znak skupiny Konspektu připojen v cca 19 000 záznamech tematických autorit.

Důslednou aplikací těchto předpokladů vzniká integrovaný nástroj pro indexaci a vyhledávání heterogenních informačních zdrojů sloužící k řízenému zpřístupňování informačních zdrojů, který usnadňuje propojení jednotlivých informačních zdrojů a

⁸ http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_clen_sk.htm

⁹ tamtéž

¹⁰ tamtéž

¹¹ Statistika viz <http://katdotaz.nkp.cz/webstat/>

umožňuje univerzální přístup k informačním zdrojům a službám; hierarchická struktura řízeného souboru na úrovni skupin Konspektu slouží jako základ pro tvorbu předmětově orientovaných univerzálních, polytematických i monotematických bran.

4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány

Výzkum optimálního zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů v rámci JIB a vývoj nových nástrojů korespondujících s rozvojem informačních technologií i uživatelských potřeb.

MetaLib

V průběhu roku 2004 byl průběžně monitorován způsob tvorby portálů v předních zahraničních národních knihovnách. Aplikace nástrojů MetaLib a SFX např. v Britské knihovně, Národní knihovně Finska (včetně konsorcia finských knihoven) a v Knihovně Kongresu (pouze SFX) potvrdily správnost naší volby. V roce 2004 nedošlo ke změně verze MetaLibu (po celý rok jsme používali verzi 2, ke změně dojde na počátku roku 2005). Byla aplikována řada revizí, které opravovaly některé nedostatky nebo přinesly nové funkce a rozšíření. Velkým přínosem byl rozvoj modulu pro stahování záznamů (Z39.50 server MetaLibu a navazující aplikační část). MetaLib po celý rok pracoval bez vážných výpadků a jeho provoz lze označit za velmi stabilní.

V průběhu roku 2004 došlo k rozšíření možnosti využití programu MetaLib pro vyšší počet současně pracujících uživatelů a legalizaci možnosti jeho využití v národním měřítku. Zakoupení dvou dalších SFX instancí otevřelo možnost pro zahájení budování dvou oborových informačních bran, pro které bylo schváleno financování v rámci ve 2. kole programu 1N vyhlášeného MŠMT ČR (podrobněji dále).

V průběhu roku 2004 byly udržovány v chodu všechny stávající informační zdroje, domácí i zahraniční. Podařilo úspěšně připojit několik nových významných zdrojů, z nichž nejdůležitější jsou National Library of Medicine, California Digital Library, National Library of Canada, HighWire a ÚZPI. Rozpracováno zůstává připojení plnotextového archivu českých článků Anopress a digitální sbírky Manuscriptorium. Využití JIB postupně roste, o čemž svědčí přiložená statistika využití:

Statistika využívání WWW rozhraní JIB (<http://www.jib.cz>) za rok 2004 (leden až prosinec / údaje k 9.12.2004/ 2004)

Měsíc	Unikátní návštěvy	Počet návštěv	Stránek	Bajtů
Leden	3799	9130	162389	882,48 MB
Únor	3467	7806	173877	848,49 MB
Březen	4544	11463	204214	1,11 GB
Duben	3839	9313	162891	879,43 MB
Květen	4616	9764	153882	908,45 MB
Červen	3701	8517	147496	784,59 MB
Červenec	2737	6780	107628	531,57 MB
Srpen	2814	7881	138044	550,25 MB
Září	4557	10327	152184	953,65 MB
Říjen	4888	12355	203677	1,17 GB
Listopad	4901	12441	229607	1,21 GB
Prosinec	1918	3834	64147	349,33 MB
Celkem	45781	109611	1900036	10,03 GB

Vysvětlivky jednotlivých ukazatelů viz.
http://awstats.sourceforge.net/docs/awstats_glossary.html.

Správa a rozvoj Z39.50 rozhraní JIB pro stahování záznamů

V oblasti stahování záznamů přes JIB se podařilo v roce 2004 vyřešit řadu problémů a službu začaly využívat desítky českých knihoven.

Statistika využívání Z39.50 serveru JIB (přebírání záznamů) za měsíce září až listopad 2004

Ukazatel	září – říjen 2004		listopad 2004	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Počet dotazů na Z39,50 server JIB	17957	100 %	14400	100 %
Počet dotazů na pole ISBN	6614	36,83 %	4817	33,45 %
Počet dotazů na jiná pole	11343	63,17 %	9428	65,47 %
Úspěšnost nalezení záznamu – 0 záznamů	6784	37,78 %	5233	36,34 %
Úspěšnost nalezení záznamu – právě 1 záznam	8037	44,76 %	6716	46,64 %
Úspěšnost nalezení záznamu – 1 a více záznamů	10859	60,47 %	9167	63,66 %

Byl nasazen konvertor bibliografických záznamů mezi formáty UNIMARC a MARC 21, což umožnilo začít využívat české i zahraniční záznamy bez ohledu na zdrojový a cílový formát. K dispozici je také konverze znakových sad.

Důležitým předpokladem správné komunikace Z39.50 v českém prostředí bylo schválení Profilu Z39.50 JIB

<http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/techdoc/ProfilJIB.pdf>,

který definuje nastavení atributů Z39.50, mapování na UNIMARC/MARC 21 a přináší některá doporučení k indexování. Profil přislíbili dodržovat všichni producenti a distributoři na českém trhu s AKS, což představuje významný krok v oblasti standardizace na celonárodní úrovni a velký přínos pro pracovníky i uživatele knihoven.

Na stránkách JIB bylo vystaveno několik dalších technických dokumentů:

http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/dokumenty_tech.html.iso-8859-2

Byl vydáván Informačního zpravodaj JIB

<http://jib-info.cuni.cz/index.php?fname=jib.mnu&sub=6&url=zpravodaj/zpravodaj.php>, který je rozeslán elektronickou poštou uživatelům JIB.

SFX

Průběžně během celého roku probíhaly aktualizace znalostní báze a revize SW SFX. Byly upraveny a vyladěny konfigurace pro JIB lokálních zdrojů a byly upraveny konfigurace pro plnotextové databáze podle nových licenčních smluv u knihoven připojených v JIB. Byly nakonfigurovány tři nové SFX cíle. Osmi novým knihovnám byly zpřístupněny licencované databáze. Proběhly konzultace a přípravy k rozšíření JIB na oborové informační brány a připojení plnotextových databází Anopress.

Podle nových nastavení byla upravena dokumentace a upraveny informační WWW stránky jib-info.cuni.cz.

Pro SFX spolu s MetaLib proběhly konzultace pro Univerzitu v Oslo a SFX s MetaLib JIB byly prezentovány na konferenci ELAG.

Aplikace metody Konspektu v celonárodním měřítku

Před aplikací metody Konspektu v celonárodním měřítku se NK (s ohledem na zahraniční zkušenosti, kde byla tato metodika implementována chybně), rozhodla pro externí audit své implementace provedený zahraničním expertem.

V roce 2004 proběhla analýza a drobné úpravy české verze stránek NK týkajících se Konspektu <http://konspekt.nkp.cz>, s ohledem na výsledky zahraničního auditu http://jib-info.cuni.cz/konspekt/dokumenty/preliminary_report_july1.pdf http://jib-info.cuni.cz/konspekt/dokumenty/final_report_november1.pdf

rozsáhlejší úpravy byly s ohledem na radikální změny v organizační struktuře NK a budoucím umístěním fondů (Klementinum + nová budova) odsunuty na rok 2005.

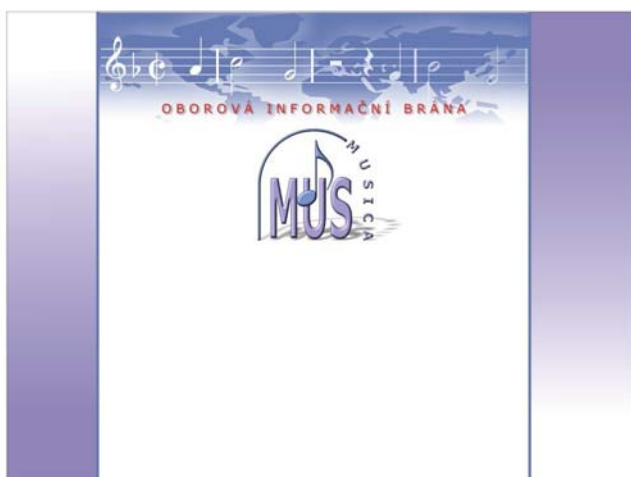
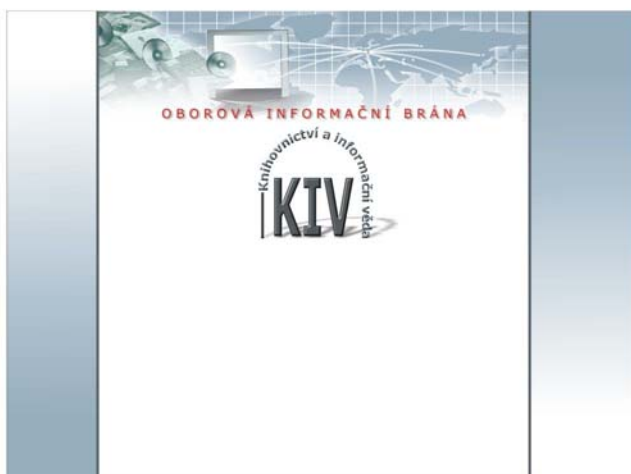
Rozsáhlejší úpravy byly nutné s ohledem na změnu stránek Konspektu udržovaných OCLC v anglické verzi stránek <http://conspectus.nkp.cz>

NK poskytla řadu konzultací pracovníkům českých i zahraničních knihoven, které s implementací metody Konspektu již začaly, nebo se na ni teprve chystají.

Budování tematických bran

V 2. kole programu 1N vyhlášeného MŠMT ČR byl schválen projekt *Koordinovaná tvorba oborových informačních bran pro oblast výzkumu, koordinace, hudba, knihovnictví a informatika*, který umožnil položit základ pro tvorbu oborových bran pro dva obory, které NK zastřešuje prostřednictvím svého Knihovnického institutu a Hudebního oddělení, a také koordinaci tvorby oborových informačních bran v celonárodním měřítku. V souladu s harmonogramem projektu byla v roce 2004 řešena především otázka míry autonomie oborových informačních bran a jejich vazby a zastřešující JIB. JIB bude sjednocujícím rámcem v oblasti standardizace a souvisejících věcí, její existence by však měla pro uživatele být pouze „neviditelným“ přínosem, nikoli je zatěžovat. Pro zajištění potřebné míry autonomie oborových bran bude nutné využít API rozhraní MetaLib. Kromě obecných materiálů pro tvorbu oborových informačních bran, které budou publikovány na počátku roku 2005, byl připraven i grafický základ webových stránek pro nové oborové brány:

Vzhled úvodních stránek:

Dalšími důležitými okruhy řešenými v roce 2004 byly: strategie budování oborových informačních bran, výběr dokumentů pro zařazení do oborových informačních bran a popis elektronických zdrojů. Metodické materiály ke všem uvedeným okruhům budou dokončeny a publikovány na počátku roku 2005.

B.2 Přínos řešitele

Přínos řešitele jasně vyplývá z popisu řešení. Na tomto místě budou zdůrazněny a sumarizovány nejdůležitější výsledky dosažené v jednotlivých oblastech.

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití

Zahraniční zdroje

V této oblasti je nepochybně největším přínosem schválení vlastních projektů NK v rámci 1N: „Databáze EBSCO – zdroj vědeckých informací pro humanitní a společenské obory“, „OCLC FirstSearch Service“, „Informační zdroje pro knihovnictví a informační vědu“, dále pak zapojení do dalších projektů 1N zajišťujících přístup do databází z přírodovědných oborů (biologie, geologie aj.), literatury a databáze Web of Knowledge. Dostupnost

zahraničních informačních zdrojů, které se již staly nedílnou součástí služeb poskytovaných NK, tak zůstává zachována. V průběhu přípravy projektů pro program 1N došlo k důkladnému statistickému prověření využití jednotlivých zdrojů a výsledky byly zohledněny při volbě mechanismu přístupu pro jednotlivé instituce.

Důležité je rostoucí využití EZB, za zmínku nepochybně stojí i koordinace využívání zdrojů získaných v rámci projektů na podporu vědy a výzkumu a zajištění integrovaného zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů do portálů - zapojení vytipovaných zdrojů (např. EZB, STM, HighWire Press) do portálu JIB nejen jako zdroje pro vyhledávání ale také jako SFX cíle pro přidané služby s cílem zkvalitnění přístupu a ověření dostupnosti plného textu článku.

Důležitým mezníkem je zapojení NK do spolupráce s OCLC jako aktivní knihovny při poskytování mezinárodních meziknihovnických služeb. Záznamy české produkce jsou sice v databázi WorldCat dostupné již deset let, v rámci mezinárodních meziknihovnických služeb však NK byla dosud pouze uživatelem, nikoli aktivním poskytovatelem služeb. Aktivní role v této oblasti má význam ve dvou směrech: svědčí o vyspělosti instituce a přináší finanční výhody.

Domácí zdroje

WebArchiv

Převedení sklizně českého webu pod systém Heritrix, příprava na zpřístupnění archivu s využitím produktu NWA Toolset a zakoupení nového diskového pole zaručují projektu WebArchiv udržení pozice mezi světovou špičkou.

Účast na konferenci Preserving Access to Digital Information v australské Canbeře umožnila řešitelům projektu navázat osobní pracovní kontakty s kolegy zabývajícími se problematikou archivace webu v různých zemích světa a konfrontovat naše výsledky a postupy v mezinárodním kontextu. Totéž platí o naší účasti v pracovní skupině IFLA, která připravuje mezinárodní doporučení pro výběr internetových zdrojů pro archivaci v rámci uchování národního kulturního dědictví i pro zařazení do národní bibliografie (zasedání pracovní skupiny proběhla v srpnu v Buenos Aires a v listopadu v Praze).

Nedostatečnou legislativu v této oblasti prozatím nahrazuje uzavírání smluv s vydavateli vybraných online publikovaných zdrojů, poskytujících Národní knihovně ČR oprávnění ke zpřístupňování těchto publikací z digitálního archivu. Počet smluv i zpřístupněných dokumentů postupně narůstá.

Analytické zpracování článků

Analytické zpracování článkové bibliografie v NK se v závěru roku 2004 ocitlo na křižovatce. Končící grant VaV a nemožnost dalšího financování určitých technologií z rozpočtu NK, nové možnosti propojení bibliografických záznamů článků s plnými texty článků i nutnost těsnějšího napojení bibliografických záznamů článků na jmenné i věcné autority vyústily v transformaci některých postupů. Výsledkem budou lepší rešeršní možnosti pro uživatele díky využití aparátu jmenných a zejména věcných autorit a snadná dostupnost plných textů prostřednictvím SFX.

2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext

V oblasti jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů je bezpochyby nejvýznamnějším výsledkem roku 2004 přechod na MARC 21 a vše, co s tímto přechodem souvisí: od přípravy konverze přes její vlastní provedení až po překlad a vydání základních standardů a přípravu metodických příruček pro knihovníky a dlouhou řadu školení (viz příloha F.3).

Pro usnadnění kooperace v rámci Souborného katalogu ČR bylo důležitým výsledkem schválení minimálního záznamu pro Souborný katalog ČR (SK ČR) pro tištěné monografie, seriály, speciální dokumenty a fyzicky nesamostatné části dokumentů.

3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu

Rostoucí objem i kvalita národních věcných autorit je důležitým nástrojem optimalizace a harmonizace procesu věcného zpřístupnění. Roste počet knihoven, které využívají soubory národních věcných autorit nejen pasivně, ale zapojují se i do aktivní spolupráce na jejich tvorbě. Díky obohacení tematických termínů o anglické ekvivalenty a propojení těchto termínů s ekvivalentními notacemi systematického klasifikačního systému MDT existuje v NK základ pro vícejazyčný vyhledávací systém. Pro většinu našich aplikací je rozhodující česko-anglická bilingválnost umožňující otevření našich zdrojů pro zahraničí a naopak snadnou navigaci našich uživatelů do zdrojů zahraničních (včetně plných textů). V průběhu roku 2004 však probíhal výzkum a testování i v jiných jazykových oblastech - v rámci řešení evropského projektu MSAC byly připojeny jazykové varianty ve slovenštině, slovinštině, chorvatštině, litevštině a makedonštině v sémantických doménách právo, demografie, statistika, politika, připravují se sémantické domény sport a divadlo.

Pro integraci zdrojů a postupné vytváření mapy fondů českých knihoven má rozhodující význam rostoucí využití metody Konspektu. Aplikace Konspektu má dvě vzájemně se prolínající roviny – rovinu věcného zpřístupnění a rovinu akviziční.

4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány

V této oblasti je třeba vyzdvihnout možnost využití JIB pro větší počet uživatelů (s ohledem ne rostoucí využití se jednalo o nezbytné opatření), dále pak získání dvou dalších SFX instancí umožňujících zahájení výzkumu a vývoje ve zcela nové a (i v mezinárodním kontextu) málo probádané oblasti vztahů mezi centrálními a oborově orientovanými informačními branami (portály). Řešení míry závislosti a autonomie, propojení v rovině věcného zpřístupnění, výběr zdrojů pro centrální portál i oborově informační brány a varianty jejich popisu vyústily v řadu dílčích i rozsáhlejších materiálů, které budou k dispozici tvůrcům centrálních i oborově diferencovaných informačních bran.

Významným mezníkem byl vývoj a odladění konvertoru bibliografických záznamů mezi formáty UNIMARC a MARC 21, který umožnil českým knihovnám využívat české i zahraniční záznamy bez ohledu na zdrojový a cílový formát. K dispozici je také konverze znakových sad. Tento nástroj významně akceleroval dlouhodobě stagnující přebírání záznamů v českých knihovnách.

Důležitým předpokladem správné komunikace Z39.50 v českém prostředí bylo schválení Profilu Z39.50 JIB <http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/techdoc/ProfilJIB.pdf>, který definuje nastavení atributů Z39.50, mapování na UNIMARC/MARC 21 a přináší některá doporučení k indexování. Profil přislíbili dodržovat všichni producenti a distributoři na českém trhu s AKS, což představuje významný krok v oblasti standardizace na celonárodní úrovni a velký přínos pro pracovníky i uživatele knihoven.

B.3 Posun znalostí

Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů má rozhodující význam pro posun znalostí ve všech profilových oborech NK. Solidní dostupnost elektronických zdrojů pomáhá alespoň částečně kompenzovat chronický nedostatek finančních prostředků na doplňování tištěných dokumentů prakticky ve všech oborech.

O rozhodujícím významu pro posun znalostí ve všech profilových oborech můžeme hovořit i v případě integrovaného zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů v prostředí Jednotné informační brány.

Dále se budeme věnovat posunu znalostí v oboru knihovnictví a informační věda a v oborech souvisejících (zejména informační technologie, klasifikace věd a taxonomie). V roce 2004 došlo k významnému posunu v oblastech, které jsou dále jen stručně vyjmenovány, neboť bližší specifikace posunu znalostí již byla uvedena v předcházejících kapitolách (B1 a B2).

- Unifikace statistik a metodika koordinace využití různých elektronických zdrojů
- Archivace a zpřístupnění národního webu
- Propojení bibliografických záznamů a plných textů
- Univerzální nástroje pro efektivní provádění datových konverzí bibliografických záznamů a záznamů autorit
- Propojování klasifikací a různých jazykových variant předmětových selekčních jazyků
- Budování oborových informačních bran včetně řešení problému centralizace-decentralizace portálů
- Komunikace prostřednictvím profilu Z39.50 v českém prostředí.

C Návrhová část

C.1 Výsledky řešení

Výsledky odpovídají cílům stanoveným ve výzkumném záměru. Po uplynutí prvního roku řešení mají pracovníci i uživatelé knihoven k dispozici:

- Bohatou nabídku elektronických informačních zdrojů integrovaných v jednotném a uživatelsky příjemném prostředí Jednotné informační brány
- Nejmodernější nástroje pro sklizeň a zpřístupnění českého webu
- Nový způsob analytického zpracování českých článků s přímým napojením na národní autority jmenné i věcné a plné texty
- Univerzální nástroje pro efektivní provádění datových konverzí bibliografických záznamů a záznamů autorit
- Univerzální nástroje pro efektivní věcné zpracování i zpřístupnění dokumentů i celých fondů (makropohled)
- Jasně formulované a prakticky ověřené zásady komunikace prostřednictvím profilu Z39.50 v českém prostředí
- Základ oborových informačních bran pro obory hudba a knihovnictví a informační věda
- Základ obecné metodiky pro budování oborových informačních bran.

C.2 Závěr

V rámci řešení komplexního výzkumného záměru *Budování vzájemně kompatibilních informačních fondů...* se v NK podařilo těsněji propojit všechny aktivity zastřešené tímto záměrem a podařilo se dosáhnout výsledků, které mají velký význam pro vědu a výzkum ve všech profilových oborech NK, v celém oboru knihovnictví a informační věda a v neposlední řadě v NK.

C.3 Návrhy opatření

Pro zajištění dalšího rozvoje ve všech oblastech zastřešených výzkumným záměrem *Budování vzájemně kompatibilních informačních fondů...*

1. Zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití
2. Koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext
3. Optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu
4. Optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány

je třeba zajistit adekvátní zakotvení těchto oblastí v nově připravované strategii NK a jejich nepřetržité a včasné vícezdrojové financování z těchto zdrojů: vlastní rozpočet NK, výzkumný záměr (MK ČR), VISK (MK ČR), 1N (MŠMT), TEL-ME-MORE a MSAC (EU).

V rámci výzkumného záměru jsou zahrnuty oblasti řešení, kde by jakékoli přerušení kontinuity znamenalo nejen pozastavení vývoje, ale těžký, mnohdy nemožný, návrat do výchozího stavu a nenávratné ztráty (archivace webu, předplatné elektronických zdrojů, provoz a rozvoj složitých systémů).

S ohledem na význam záměru, který přesahuje rámec NK a oboru knihovnictví a informační věda, by jakákoli diskontinuita v řešení znamenala citelnou ztrátu pro výzkum a vývoj v mnoha oborech i pro běžné služby českých i zahraničních knihoven.

Stabilitě řešitelského týmu by prospělo adekvátní zařazení výzkumu a vývoje v platné legislativě regulující odměňování pracovníků knihoven – v rozporu s tím, že pro výzkumu a vývoji se věnují nejkvalitnější pracovníci NK, v „tabulkovém“ zařazení podle nového Katalogu prací znamená zařazení jako výzkumný a vývojový pracovník výrazný finanční handicap ve srovnání se zařazením jako knihovník.

D Použití finančních prostředků

D.1 Komentář

Poznámka: Podrobný rozpočet obsahuje příloha F1

Institucionální podpora:

Investice

WebArchiv byl přenesen z páskového robota na diskové pole, proto byly prostředky na původně plánované pásky (50 000 Kč) využity na uhrazení části nákladů na diskové pole (celková cena 278 266,50 Kč, konfigurace viz Příloha F2).

Služby

Z prostředků na služby bylo uhrazeno (s ohledem nekončící grant VaV) 6 přístupů pro linku zpracování bibliografických záznamů z plných textů databáze TamTam (Anopress) za měsíc říjen – prosinec 2004 v celkové částce 178 500 Kč. Tento přístup byl nezbytný pro provoz linky zpracování článkové bibliografie a analýzy dalšího postupu.

32 500 Kč bylo použito na řešení výzkumného záměru v oblasti metadatových standardů pro WebArchiv a oborové informační brány.

Zveřejnění výsledků záměru

Z částky 7 000 Kč byla hrazena správa webových stránek jib-info, na nichž jsou publikovány informace související se záměrem, dále pak vydávání Zpravodaje JIB (viz příloha F5).

Cestovné

Z položky cestovné (celkem 200 000 Kč) byly hrazeny částečně nebo úplně následující zahraniční cesty řešitelů: IFLA, LIBER, PADI, EZB. Podrobný rozpis je uveden v příloze F1. Položka byla přečerpána o 126 Kč, které budou uhrazeny z rozpočtu NK.

Materiál

Z položky materiál (celkem 110 000 Kč) byly zakoupeny drobné kancelářské potřeby a především PC (nákup nebo upgrade) pro řešitelská pracoviště, která byla při řešení výrazně limitována zastaralými koncovými stanicemi. Nákup není ještě uzavřen, proto bude přesná konfigurace přiložena k závěrečnému vyúčtování. Položka bude přečerpána o 194 Kč, které budou uhrazeny z rozpočtu NK.

Mzdy

Mzdy (celkem 474 000 Kč) byly využity většinou na navýšení mzdové složky řešitelů, dále pak na drobné mimořádné odměny pro další pracovníky podílející se na řešení záměru.

Pojištění

Pojištění (celkem 166 000 Kč) tvoří povinných 35% zákonných odvodů k položce mzdy. Nebylo vyčerpáno 100 Kč (důsledek zaokrouhlení přidělené částky).

FKSP

FKSP (celkem 9 000 Kč) tvoří povinná 2% zákonných odvodů k položce mzdy. Bylo přečerpáno 480 Kč (důsledek zaokrouhlení přidělené částky).

Návrh: Od přečerpaných 480 Kč odečíst při vyúčtování nedočerpaných 100 Kč.

Vklad NK:

V předloženém záměru se NK zavázala vložit v roce 2004 do aktivit souvisejících s realizací záměru celkem 14 743 000 Kč (16 393 000 – 1 650 000). I když institucionální podpora byla snížena z požadovaných 1 650 000 na reálných 1 277 000, vklad NK byl s ohledem na podporu nových souvisejících aktivit nepochybně vyšší než plánovaná částka. Přesný vklad NK bude zřejmý po uzavření rozpočtu NK za rok 2004.

E Resumé a klíčová slova

E.1 Resumé a klíčová slova v češtině

Resumé:

Předmětem výzkumné činnosti realizované ve výzkumném záměru *Budování vzájemně kompatibilních informačních systémů pro přístup k heterogenním informačním zdrojům a jejich zastřešení prostřednictvím Jednotné informační brány* je výzkum a vývoj směřující k vytvoření informačních systémů pro přístup k heterogenním informačním zdrojům, které budou navzájem kompatibilní do té míry, že bude možné je zastřešit tak, že se budou navenek (tj. pro koncového uživatele) prezentovat jako systém jediný. Jedná se o velmi komplexní výzkumný záměr, který v sobě integruje výzkumnou činnost v několika vzájemně provázaných oblastech: zajištění trvalé dostupnosti heterogenních informačních zdrojů (domácích i zahraničních) včetně vyhodnocování a koordinace jejich využití ; koordinace jmenného zpracování a zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů s ohledem na mezinárodní kontext (metadata, formáty, katalogizační pravidla) ; optimalizace věcného zpřístupnění dokumentů s ohledem na integraci v mezinárodním kontextu (kombinace vyhledávání v plných textech a řízených slovnících, konkordance klasifikací, aplikace metody Konspektu) ; optimalizace využití heterogenních informačních zdrojů prostřednictvím jejich integrace v rámci Jednotné informační brány (jednotné prostředí, jednotné kladení dotazů, jednotné výstupy, vlastní prostředí, přidané služby).

Klíčová slova:

Informační systémy * portály * jmenné zpracování * věcné zpřístupnění * integrace informačních zdrojů

E.2 Abstract and key words in English

Abstract:

The aim of the research plan "**Building of Mutually Compatible Information Systems for Access to Heterogeneous Information Resources under the Umbrella of the Uniform Information Gateway**" is research into, and development of, information systems for access to heterogeneous information resources that will be mutually compatible to such an extent that it will be possible to put them under one umbrella in such a way that for the external environment (i.e. for the final user) they will work as a single system. It is a very comprehensive project that integrates research activities in a number of related subjects: permanent accessibility of heterogeneous information resources (domestic as well as from abroad), including assessment and co-ordination of their use ; co-ordination of bibliographic description and access to heterogeneous information resources with a particular emphasis on the international context (metadata, formats, cataloguing rules) ; optimisation of subject-based access to documents with an emphasis on the international context (a combination of searches in full texts and controlled vocabularies, concordance of classifications, application of Conspectus principles) ; optimisation of the use of heterogeneous information resources by their integration into the Uniform information gateway (uniform environment, uniform queries, uniform outputs, user's own environment, extended services).

Key words:

Information systems * portals * bibliographic description * subject access * integration of information resources